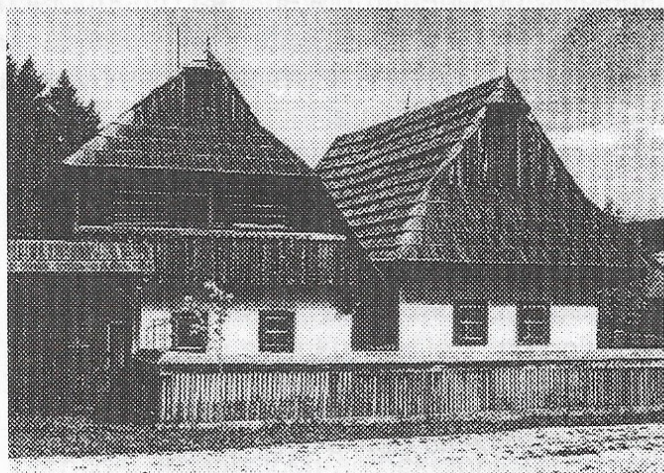

IDENTITA VERNAKULÁRNYCH SÍDIEL

Ing.arch. Silvia Bašová

"Len systém zmysluplných miest môže urobiť ľudský život skutočne zmysluplným. Človek hľadá miesto, ktoré by dalo zmysel jeho životu."

Christian Norberg Schulz

Regionálna identita vidieckych sídiel, ich osobitosť, jedinečnosť, špecifikum urbánnych a krajinných daností je vlastne vnútorná sieť vlastností konkrétneho vidieckeho sídla v priemete do vonkajších tvarov a ich väzieb. Je to priemet do pôdorysu sídla, do zoskupení obytných a hospodárskych jednotiek, do architektonického tvaroslovia i do tvarovania blízkej krajiny.

Čaro tradičnej dediny, ktoré v koncentrovanej podobe obsahovalo harmonicky usporiadané spomínané atribúty, tvorilo a niekde ešte tvorí podstatu tzv. tradičného regionalizmu. Informácia o identite sa v týchto prípadoch odovzdávala z generácie na generáciu a rovnako pokračovalo aj dedičstvo architektonickej tvorby spolu so skúsenosťou používania domácich materiálov a stavebných technológií. Tak sa utvárali vidiecke sídla s plným chápaním kontextu urbánneho i krajinnogeografického. Ľudová tvorba v najširšom zmysle slova tu bola schopná obsiahnuť urbánne cítenie, logiku hospodárskej prevádzky a architektonicko-stavebnú tvorivosť až po malebnosť detailu v interiéri. Dnes, koncom XX. storočia, kedy sa cez vidiek prevalili vývojové vlny industrializácie, monopolizácie, socializácie i moderny, sme svedkami výrazných zmien vernakulárnych

sídiel. Stratou kontinuity plynulého vývoja vidieka došlo k diferenciacii a dezorientácii v tradičnom chápaní i výraze života na dedine. Celkom prirodzene s vývojom nastúpila svoju fázu dedina zmiešaných i novodobých štruktúr. Zmiešaných, v zmysle pretrvávania tradičných substancií, spolu s prestavbami a s nástupom novodobého výrazu bývania a hospodárenia na dedine. Bývanie sa osamostatnilo od spojenia s hospodárskym traktom, vidiecky rodinný dom sa umiestnil na parcelke so záhradou, hospodárstvo sa často redukovalo na doplnkovú funkciu popri hlavnom zamestnaní vidiečanov, ich pohľad na bývanie sa inšpiroval mestskou vilou, radovým či terasovým domom ...a postupne došlo k prerušeniu dlho budovanej jednoty a harmónie ku krajine, k sídlu, došlo k zmene výrazu toho, čo tvorilo regionálnu i lokálnu identitu sídla. Tieto zmeny zasiahli východnú i západnú Európu, východnú viac v dôsledku združstevnenia a socializácie vidieka. Snáď len stredoeurópske oblasti alpských sídiel severného Talianska, južného Rakúska a Bavorska odolali vývojovým prelomom a dokázali zachovať vernakulárne dedičstvo svojich dedín a lazov. Na Slovensku nájdeme už len zopár dedín tradičného výrazu: Čičmany, Vlkolínec, Ždiar, Osturňa, Ladzany,...Okrem muzeálnych expozícií dedín formou skanzenu sú to práve tieto spomínané sídla, ktoré vyžadujú ochranu a rekonštrukciu. Sú príkladom zachovania identity tradičného vidieckeho prostredia, sú zdrojom informácií pre tradičný i novodobý regionalizmus. Tvorba v duchu tradičného i novodobého regionalizmu je určitým východiskom tvorby na vidieku. Aj tu sa však treba chrániť extrémov. Prílišné opakovanie tradičnej témy a prísna nadväznosť v tvorbe môže viesť k stagnácii a gýču. Je však možná i cesta slobodného tvorivého nadväzovania na regionálnu tému, cesta neoregionalizmu. Neoregionalizmus, alternatívny a nový tradicionalizmus, kritický a abstraktný regionalizmus sú tvorivé smery nadväzujúce na tradičný regionalizmus inšpiráciou a transformáciou. Inšpirácia

tradičným architektonickým slovníkom nepodlieha stereotypnej povinnosti opakovania tradičného pôdorysu, tvaru, farby, konštrukcie a materiálu, je tu veľká škála možností pretvorenia pôvodnej informácie a tradičnej bázy. Zdroj tvorby má nakoniec pôvod v týchto oblastiach:

- a) prírodné a geoklimatické podmienky
- b) urbánne vernakulárne danosti
- c) tradičné architektonické články
- d) ideové a kultúrne charakteristiky.

Aj v neoregionalizme je možné prísť na scestie, alebo sa dostať do extrémnej polohy, je to pri prehnannej abstrakcii, pri prehliadaní kontextu, pri nečitateľnom tvarosloví alebo prehnanom modernizme. Správne vystihnutý neoregionalizmus môže priniesť veľký úžitok práve v oblasti kontextu s prostredím a ako oživujúci prvok stagnujúceho a neurčitého výrazu našich dedín. Správne aplikovaný neoregionalizmus signalizuje vývojové súvislosti s tradičnou bázou dediny a má možnosť posilniť orientáciu a identifikáciu v prostredí. Dnešný návrat na vidiek je znamením potreby jednotlivca i celej spoločnosti ako nájsť cestu k obnove vidieckych sídiel ako k sfére rovnováhy voči životu v mestách, k východisku obnovy hospodárskeho oživenia krajiny, k alternatívnemu spôsobu života moderného človeka. Obnova dediny má rôzne východiská i rôzne formy realizácie svojich programov. Revitalizácia, oživenie ponúka napr. farmársky marketing, agroturistiku, aktivizáciu miestnych športov,... Reanimácia môže priniesť zriadenie prázdninových domov, obnovu trhov, umeleckých remesiel,... Rehabilitácia ako program obnovy obytnej funkcie formou trvalého, víkendového, prechodného a turistického bývania s ponukou vidieckych aktivít, atraktivít a služieb. Transformácia, môže priniesť zmenu nevhodných funkcií na tradičnú výrobu s ponukou domácich produktov,... Niektoré oblasti už začali aktivizovať svoje sídla, inde sa čaká na program "zhora" a na primárnu finančnú podporu, na odštartovanie programu. Dôležité však ostáva, nakoľko sa podarí prebudiť záujem a aktivizáciu domácich obyvateľov, hlavných vykonávateľov programu. Tak môže nastať úspešná spolupráca medzi facilitátormi v multiprofesnom zastúpení a medzi domácim obyvateľstvom. Programy obnovy

dediny by mali smerovať nielen k vonkajšiemu ekonomickému úspechu dediny a regiónu, ale musia byť nositeľmi podnetov pre lokálne bývanie, pre regionálne pracovné príležitosti a pre rozvoj rozmanitých aktivít vidieka. Program musí byť prínosom predovšetkým pre domáce obyvateľstvo, vyzdvihnúť obec a jej kvalít, vizualizáciou architektonických, urbánnych a krajinných špecifik, posilnením povedomia o hodnotách lokality. Význam má i cesta k znovunájdeniu regionálnej identity a k zmysluplnosti bývania na konkrétnom mieste.

Amfiteátrové riešenie úseku pešej zóny, odpočinkové možnosti na pešej zóne (k nasledujúcemu článku J. Bratha)

